

УДК [364.2-021.161:342.72/.73]-056.26
DOI: 10.31499/2618-0715.1(4).2020.215449

ДОСТУПНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Кочубей Тетяна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-9104-8442

E-mail: udpu_tania@ukr.net

Рябініна Марина, аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, соціальний педагог, Черкаська загальноосвітня школа I–III ступенів № 8 Черкаської міської ради Черкаської області.

ORCID: 0000-0003-4681-1119

E-mail: ryabinina.margarita13@gmail.com

У статті розглянуто проблему доступності як важливу умову реалізації соціально-правового забезпечення людей з інвалідністю, проаналізовано ефективність державної соціальної політики щодо захисту прав людей з інвалідністю. Здійснено правову експертизу вітчизняних і зарубіжних нормативних документів, які гарантують людям з інвалідністю право на доступність. Проаналізовано актуальні проблеми правового забезпечення людей з інвалідністю, виявлено їх причини та запропоновано шляхи вдосконалення. Досліджено взаємозв'язок між забезпеченням прав людей з інвалідністю та питанням створення безбар'єрного середовища.

Ключові слова: доступність, групи доступності, соціальна політика, інклюзивне середовище, універсальний дизайн, безбар'єрність, державні будівельні норми, безбар'єрний простір.

ACCESSIBILITY AS AN IMPORTANT CONDITION OF RIGHTS REALIZATION FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

Kochubei Tetiana, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, professor of the department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-9104-8442

E-mail: udpu_tania@ukr.net

Ryabinina Maryna, postgraduate, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Social educator, Cherkasy secondary school of I–III grades № 8 Cherkasy region.

ORCID: 0000-0002-9104-8442

E-mail: ryabinina.margarita13@gmail.com

The article considers the problem of accessibility as an important condition of realization of social and legal support for people with disabilities, analyzes the effectiveness of state social policy to protect the rights of people with disabilities, and systematizes knowledge in the field of architectural, transport and information accessibility.

The article analyzes such accessibility groups as physical, informational, institutional, mental, as well as international and domestic regulations that determine the need to ensure the accessibility of physical, social, cultural environment, health and education, information and communication for persons with disabilities.

The purpose of the article is to analyze the current problems of legal support of people with disabilities, identify their causes and suggest ways to improve, explore the relationship between ensuring the rights of people with disabilities and the issue of creating a barrier-free environment. In accordance with the goal, the effectiveness of the state social policy on the protection of the rights of people with disabilities is analyzed.

The article uses such theoretical research methods as analysis, synthesis, systematization, generalization, monitoring. The study concludes with special attention to the problem of employment of persons with disabilities and the introduction of positive experience in solution of this issue, the need to modernize the existing social protection system and expand the range of social services to the private sector, as well as solution of this issue on the state level on including persons with disabilities to the formation of social policy.

Keywords: *accessibility, accessibility groups, social policy, inclusive environment, universal design, barrier-free, state building codes, barrier-free space.*

Правове поле з питання організації доступності хоча й містить багато позитивних кроків, але є переважно декларативним: воно не забезпечене матеріальними ресурсами та механізмами управлінського впровадження. У ході реконструкції наявної інфраструктури та побудови нових архітектурних об'єктів безліч робіт проводиться без дотримання Державних будівельних норм. Наявні систематичні порушення у проведенні робіт зі створення доступного середовища, а концепція «універсального дизайну» не враховує потреби всіх членів суспільства. Одним із істотних недоліків є практично повсюдна відсутність інформації про доступність об'єктів інфраструктури. Тому виникає необхідність у визначенні шляхів модернізації чинної системи правового забезпечення доступності для людей з інвалідністю.

На сьогодні існує певний доробок з різних аспектів соціального та правового забезпечення людей з інвалідністю. Серед вітчизняних науковців та практиків, які внесли певний теоретико-науковий внесок у дослідження проблематики окресленого питання, слід виділити С. Богданова, Н. Борецьку, А. Колупаєву, М. Кравченко, Е. Лібанову, І. Луценку, О. Макарову, С. Мельника, К. Міщенко, В. Скуратівського, Л. Тютю, Л. Фурсову та ін.

Мета статті – проаналізувати актуальні проблеми правового забезпечення людей з інвалідністю, виявити їх причини та запропонувати шляхи вдосконалення, дослідити взаємозв'язок між забезпеченням прав людей з інвалідністю та питанням створення безбар'єрного середовища.

Для досягнення мети поставлено та розв'язано такі завдання:

- 1) проаналізувати ефективність державної соціальної політики щодо захисту прав людей з інвалідністю;
- 2) систематизувати знання у сфері забезпечення архітектурної, транспортної та інформаційної доступності.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що, незважаючи на збільшувану кількість надзвичайно цінних праць, ступінь вивчення проблеми не можна вважати достатнім: вона потребує подальших досліджень щодо визначення

шляхів модернізації чинної системи правового забезпечення соціальної роботи з людьми з інвалідністю.

У ході реалізації українсько-канадського проєкту щодо взаємозв'язку між доступністю і забезпеченням прав людини, групою авторів: (Л. Байдою, С. Буrowим, В. Азіним, Я. Грибальським, Ю. Найдою), умовно об'єднано бар'єри у такі групи:

«фізичні». Це очевидні бар'єри, на які звертають увагу, розглядаючи проблеми доступності для людей з інвалідністю. Нині фактично всі усвідомлюють важливість наявності пандусів для доступу людей з інвалідністю в будівлі, де є сходи. Однак мало хто знає, з якими перешкодами стикаються невисокі на зріст люди, як вони почувають себе некомфортно у будівлях, розрахованих на людей середнього зросту.

інформаційні. Недоступною для людей з інвалідністю може бути форма подачі інформації та її зміст. Наприклад, люди з ослабленим зором не можуть ознайомитися з публікаціями, які надруковані дрібним шрифтом. Програми телебачення, які демонструються без субтитрів або не супроводжуються перекладом на мову жестів, будуть недоступні для людей, які нечують. Якщо інформація не супроводжується шрифтом Брайля або іншими відповідними тактильними формами, вона є недоступною для незрячих людей. Зміст інформації, яку подано ускладненою, науковою мовою, буде недоступним для людей із когнітивними вадами;

інституційні. До них належать закони, практика, програми, які активно забороняють або не здатні полегшити «доступ» людей з інвалідністю. Наприклад, у деяких країнах людям з психічними захворюваннями заборонено брати участь у голосуванні, а в інших люди з інвалідністю не можуть проголосувати через відсутність відповідного законодавства. В Україні існує негативна практика, коли через відсутність архітектурної доступності люди з інвалідністю не можуть потрапити на виборчі дільниці;

ментальні. Можливо, це найбільш вразливі перешкоди, оскільки вони виявляють ставлення суспільства до осіб з інвалідністю. Це так звана «ментальна бар'єрність». Іноді міфи та стереотипи, що існують в суспільстві стосовно людей з інвалідністю, лежать в основі такої «бар'єрності». Ці упередження можуть заподіяти несвідомо великої моральної шкоди і створити штучні бар'єри, які упродовж усього життя людина не може подолати. Як правило, такі бар'єри існують тільки тому, що багато людей не знають і не розуміють проблем людей з інвалідністю» [9].

Отже, нормативним актом, яким гарантовано право безперешкодного доступу для людей з інвалідністю, є, в першу чергу, Конвенція ООН про права людей з інвалідністю, яка визначає «необхідність забезпечення особам з інвалідністю доступності фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, а також інформації та зв'язку, що може сприяти створенню для них можливості повною мірою користуватися всіма правами людини та основоположними свободами» [10].

У процесі дослідження здійснено правову експертизу вітчизняних

нормативних документів, які гарантують людям з інвалідністю право на доступність.

Так, у статті 2 Закону України «Про архітектурну діяльність» зазначено, що держава має піклуватися про людей з інвалідністю шляхом створення безперешкодного життєвого середовища [6].

Відповідно до статті 26 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «підприємства, установи та організації також зобов'язані враховувати потреби людей з інвалідністю і забезпечувати для них доступність споруд» [8]. Також, відповідно до статті 27 цього Закону, «планування і забудова міст, проектування, будівництво і реконструкція споруд здійснюється за умови їх пристосування до потреб людей з інвалідністю та з урахуванням думки громадських організацій» [8].

Зауважимо: якщо деякі споруди, що вже діють, неможливо повністю пристосувати для потреб людей з інвалідністю, може відбуватися їх розумне пристосування, але виключно за погодженням із громадськими організаціями, які займаються питаннями дотримання прав людей з інвалідністю. Фінансування зазначених заходів повинно здійснюватися за рахунок власників споруд або орендарів згідно із договором оренди.

У разі невиконання забезпечення доступності споруд для людей з інвалідністю законом передбачено санкції, які застосовуються в разі відсутності такого доступу. За недотримання законодавства під час забудови території передбачено адміністративну відповідальність у вигляді штрафних санкцій.

Стаття 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» передбачає, що «суб'єкти містобудування, які здійснюють проектування об'єктів, експертизу проектів будівництва, несуть відповідальність у вигляді штрафу за передачу замовнику проектної документації для виконання будівельних робіт на об'єкті будівництва, розробленої з порушенням вимог законодавства, будівельних норм, державних стандартів і правил, у тому числі за не створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення – у розмірі від 18 до 90 мінімальних заробітних плат» [7].

За даними Експертного центру з універсального дизайну в Україні, 80 % людей з інвалідністю в Україні є працездатними та активними, але майже 90 % пандусів збудовано неправильно, немає тактильної плитки, відсутні елементи доступності для маломобільного населення [5].

Необхідно проводити конкретні заходи, завдяки яким навколишнє середовище та будівлі будуть пристосовані для людей з інвалідністю, враховуючи їх індивідуальні фізичні обмеження.

Звертаємо увагу на те, що завдяки оновленому містобудівному законодавству Україна починає робити впевнені кроки до створення сучасного безбар'єрного середовища. Так, нові Державні будівельні норми «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення», затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 327 від 30 листопада 2018 року [2], які впроваджують обов'язкове

влаштування безперешкодного доступу для всіх маломобільних груп населення, у тому числі людей з інвалідністю, набули чинності з 1 квітня 2019 року.

Зокрема, при реконструкції та будівництві громадських об'єктів та житлових комплексів введено обов'язкові безпечні параметри влаштування пандусів. Оновлені державні будівельні норми містять зміни щодо універсального дизайну та комфорту людей з інвалідністю, зокрема це стосується людей з вадами зору, слуху, порушенням опорно-рухового апарату, а також інших маломобільних представників населення (вагітних жінок, людей похилого віку, батьків з дитячими колясками). Нові норми не тільки посилюють обов'язковість облаштування елементів безбар'єрності, а й передбачають усі технічні характеристики та конкретні наочні приклади такого впровадження, урахувуючи наявний зарубіжний досвід.

Державні будівельні норми (ДБН) – це «обов'язкові до виконання нормативні акти, які використовуються під час проектування нових та реконструкції» наявних будівель, кварталів, мікрорайонів відповідно до їх призначення [2].

Згідно з проведеним аналізом, ДБН передбачають: «облаштування пандусів, спеціальних підйомників та інших засобів доступності для людей із порушеннями опорно-рухового апарату; тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць та позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів і аудіопоказчиків для людей із порушеннями зору; дублювання важливої звукової інформації текстами, організації сурдоперекладу, використання систем звукопідсилення для людей із порушеннями слуху та інші важливі зміни. Також обов'язковою є перевірка проектної документації нових житлово-комунальних та громадських будівель і споруд з урахуванням їх доступності для маломобільної групи населення. Перевірка здійснюється як у процесі проведення будівельних робіт, так і на їх завершальній стадії. У разі невиконання цих вимог об'єкт не може бути введений в експлуатацію» [2].

У нових Державних будівельних нормах (ДБН) «Інклюзивність будівель і споруд» введено обов'язкове проектування тактильної плитки (тактильних смуг) та інших елементів доступності для людей з порушеннями зору в інфраструктурі населених пунктів, у тому числі у вулично-дорожній мережі, у житлових і громадських будівлях [2].

Згідно з новими ДБН, «доступне середовище повинне бути забезпечене засобами безпеки, орієнтування, отримання інформації, у тому числі для осіб із порушеннями зору, і містити:

1) тактильні елементи доступності (ТЕД), які допомагають самостійному орієнтуванню на вулицях та всередині будівель і поділяються на тактильні смуги та тактильні інформаційні покажчики (таблички або позначки) зі шрифтом Брайля;

2) візуальні елементи доступності (ВЕД), які сприяють безпечному орієнтуванню у просторі для всіх груп населення, у тому числі для громадян із порушеннями зору. Вони являють собою виділені контрастними кольорами знаки, інформаційні таблички, інформатори та покажчики, які розміщуються

вздовж вулиць, на вході та всередині будівель;

3) аудіопоказники (АП), які встановлюються для звукового сповіщення інформації та вказують на необхідний напрямок руху. Також вони можуть інформувати про об'єкт чи послугу, що надаються. Поділяються на звукові маячки-сигналізатори та голосові інформатори» [2].

У вищезазначеному документі наведені чіткі вимоги, технічні характеристики, параметри, схематичні малюнки та наочні приклади щодо облаштування доступних споруд.

Наприклад, у Державних будівельних нормах зазначено: «щодо влаштування тактильних смуг (тактильної плитки): згідно з ДБН, вона повинна тактильно відрізнятися від основної поверхні, бути відчутною за допомогою тростини або підошви взуття, виділятися контрастно за кольором та фактурою. Така плитка встановлюється з метою попередження людей із порушеннями зору про різні види небезпеки або перешкоди при пересуванні на шляхах руху до об'єктів або безпосередньо на них. Мова йде про громадські заклади, соціальну та інженерно-транспортну інфраструктуру, їх інтер'єр. У місці розміщення тактильної плитки заборонено розташовувати об'єкти або перешкоди. Наприклад, каналізаційні решітки, люки, стовпи, обмежувачі руху транспорту тощо» [2].

За даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, опублікованими на офіційному веб-порталі органів виконавчої влади, «тактильні смуги повинні застосовуватися 3 типів: попереджувальна – для попередження про бар'єр, небезпеку, перешкоду; направляюча – забезпечує вільне орієнтування для пошуку необхідного та безпечного напрямку руху; інформаційна – нею позначається про початок та закінчення, а також місце зміни напрямку руху направляючої смуги, поворот чи розходження її в різні боки, початок наземного/підземного пішохідного переходу (перехрестя)» [14].

Норми ДБН «Інклюзивність будівель і споруд» поширюються на створення безбар'єрного простору для людей з інвалідністю: із порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, розумової діяльності, маломобільного населення.

У нових державних будівельних нормах зазначено: «Уряд розширює вимоги щодо забезпечення безбар'єрного простору для осіб з інвалідністю. Кабінет Міністрів України працює над підвищенням доступності для осіб з інвалідністю до будівель і споруд, об'єктів громадського і цивільного призначення, до транспорту, транспортно-дорожньої інфраструктури та об'єктів поштового зв'язку, а також інформаційної доступності. Так, у будівельних нормах значно розширено вимоги щодо забезпечення безбар'єрного простору для маломобільних громадян, зокрема з питань планування і забудови територій, проектування та будівництва закладів освіти (із організацією інклюзивного навчання), закладів дошкільної освіти, житлових будинків та громадських будівель. Нові галузеві будівельні норми передбачають чіткі вимоги до проектування майданчиків для стоянки транспортних засобів і відпочинку учасників дорожнього руху (у тому числі осіб з інвалідністю), а також до проектування зупинок маршрутних транспортних

засобів щодо вільного пересування та доступності будинків і споруд для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Законодавчо закріплена вимога до перевізників-претендентів на міські та приміські автобусні маршрути загального користування щодо пристосування автобусів для перевезення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення» [2].

Так, за повідомленням заступника Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, кількість пристосованих автобусів до кінця 2019 року мала «становити до 35 % від їх загальної кількості, з 1 січня 2020 року – до 50 %». За повідомленням служби Віце-прем'єр-міністра України, опублікованим на офіційному вебпорталі 27 червня 2019 року, на автомобільних дорогах загального користування державного значення понад «60 % наземних пішохідних переходів пристосовано для користування осіб з інвалідністю, а в населених пунктах світлофори облаштовуються спеціальними звуковими пристроями. Крім того, людям з інвалідністю нарівні з іншими забезпечується ефективний доступ до правосуддя, зокрема, у 2018 році загальна кількість судів, у приміщеннях яких здійснювалося дублювання назв основних приміщень шрифтом Брайля, збільшилася більш ніж удвічі» [14].

Звернемо увагу на те, що Урядом прийнято постанову про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо функціонування офіційних вебсайтів органів виконавчої влади, якою встановлено уніфіковані вимоги до дизайну офіційних вебсайтів «органів виконавчої влади та доступності розміщеної інформації, виконання яких дозволить зробити вебконтент зручним та більш доступним для всіх користувачів, у тому числі для користувачів, які мають порушення зору, слуху, опорно-рухової системи, мовлення тощо. Станом на сьогодні повністю виконали вимоги нормативно-правових актів щодо забезпечення доступності інформації для користувачів з порушеннями зору та слуху 10 (з 19) міністерств» та понад 60 % інших центральних органів виконавчої влади [5].

Дотримання будівельних норм стосується як людей з інвалідністю, так і представників маломобільних груп населення (із тимчасовим порушенням здоров'я, вагітних жінок, людей старшого (похилого) віку, людей із дитячими колясками тощо).

Обов'язок виконання будівельних норм поширюються як на проектування нових, так і на реконструкцію споруд, що функціонують. У Державних будівельних нормах наводяться «вимоги до організації земельних ділянок, де враховують різні види тактильних засобів на пішохідних шляхах руху; вимоги до автостоянок; положення щодо пожежобезпечних вимог до влаштування сходів і пандусів, їх конструктивних рішень; вимоги до світлової та звукової інформувальної сигналізації ліфтів та підйомників; застосування опоряджувальних матеріалів для організації шляхів евакуації та пожежобезпечних зон» [2].

Дотримання вимог щодо забезпечення доступності мають контролювати ті самі особи, що відповідають за проектування і будівництво споруди. Достовірність їхнього контролю перевіряється Державною архітектурно-будівельною інспекцією під час прийняття споруди в експлуатацію. У разі виявлення порушення,

Державна архітектурно-будівельна інспекція має право вимагати усунення виявлених порушень відповідно до вимог законодавства і забезпечення належного доступу до споруди для людей з інвалідністю.

Про забезпечення вимог доступності споруди свідчить Декларація про готовність об'єкта до експлуатації або Акт готовності об'єкта до експлуатації. У цих документах фіксується, що на споруді виконано, згідно з державними будівельними нормами, стандартами і правилами, усі роботи, необхідні для належного забезпечення доступності. У разі незабезпечення доступності споруди для людей з інвалідністю судовим рішенням винна особа зобов'язується провести перебудову, або знести споруду, яка не підлягає перебудові за рахунок особи, яка здійснила будівництво.

Відповідно до нормативних актів щодо «регулювання містобудівної діяльності, Державною архітектурно-будівельною інспекцією введення в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів проводиться на підставі будівельного паспорта і здійснюється на основі поданої замовником декларації про готовність об'єкта до експлуатації» [7]. Якщо Державною архітектурно-будівельною інспекцією не здійснено перевірку відповідності об'єкта вимогам державних будівельних норм, – зацікавлені особи, чії права на доступність порушені такою бездіяльністю, можуть звернутися до Державної архітектурно-будівельної інспекції з вимогою провести перевірку із залученням представників громадських організацій осіб з інвалідністю [7].

Наголосимо, що чинні ДБН в Україні завдяки громадським організаціям, що захищають права людей з інвалідністю (зокрема НАІУ), розроблені за європейськими стандартами і повністю відображають норми і умови доступності стосовно всіх об'єктів ведення бізнесу у перерахованих вище сферах діяльності.

«Універсальний дизайн» та «доступність», будучи ключовими термінами ратифікованої Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, означають, відповідно, дизайн предметів, оточення, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально придатними до користування усіма людьми без необхідності в адаптації або спеціального дизайну та рівний доступ до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню [10].

У цьому випадку йдеться не тільки про осіб з інвалідністю, а й про 18 млн. 100 тис. громадян із маломобільних груп населення: вагітних матерів (1,5 % від населення), батьків із коляскою (1,5 %), більшість із пенсіонерів за віком (усього 14 млн. осіб), понад 2 млн. дітей дошкільного віку, людей із тимчасовою інвалідністю (1,5 %). Крім того, 35 % людей у віці 60–70 років мають ту чи іншу інвалідність унаслідок вікових змін, а після 80 років – кожна друга людина [12].

Так, стаття 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» передбачає покарання за нестворення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення у розмірі від 18 до 90 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [7]. Проте, незважаючи навіть на

такі заходи, в Україні лише 4 % будівель можна вважати доступними, що говорить про невиконання власниками будинків або балансоутримувачами обов'язку облаштування споруд пандусами, додатковими підйомниками та іншими засобами доступності [13].

Закцентуємо увагу на тому, що в Україні застосування вказаних принципів ще не набуло широкої практики, що обумовлено великою кількістю виконавців та низькими темпами втілення «Національного плану дій з реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 [11]. Однак, через низькі темпи реалізації усього вищезазначеного, існують суттєві недоліки у державних стандартах порівняно з іншими країнами.

Таким чином, ми дійшли висновку, що, незважаючи на деякі позитивні зрушення, в Україні системно порушуються права людей з інвалідністю. Діючі законодавчі норми щодо недискримінації не працюють на практиці; а нормативні акти часто носять лише декларативний характер. Крім цього, потребують вдосконалення стандарти з питань архітектурної, транспортної, інформаційної, доступності. Також при написанні державних програм не враховуються чинники інвалідності та достовірна статистична інформація.

Унесення змін у вітчизняне законодавство відповідно до міжнародних стандартів не означає його виконання посадовими особами. Корупція, відсутність фінансування, безвідповідальність посадових осіб створюють численні виклики, які породжують нові проблеми в наданні послуг людям з інвалідністю. Звітування про виконання державних цільових програм щодо розв'язання найважливіших соціальних питань, у тому числі забезпечення прав громадян з інвалідністю, часто не оприлюднюється та не доходить до широкого кола громадськості, а також не відбувається урядовий моніторинг виконання соціальних програм.

У серпні 2019 року разом із черкаськими активістами та волонтерами Марина Рябініна долучилася до Проекту Доступно. UA, який уже три роки здійснюється за підтримки Посольства Великої Британії в Україні та поширює ідею доступності міського простору та повноцінного включення людей з інвалідністю у життя суспільства. Мета проекту – показати, що люди з інвалідністю, у тому числі з порушеннями опорно-рухового апарату, можуть жити і насолоджуватися життям повною мірою: гуляти містом, відвідувати різні заходи та заклади, як і ті, хто цілком здоровий. Прикро, але у Черкасах жодна локація також не отримала відзнаки «Доступно. Рекомендує», хоча в організації відзначили Палац культури «Дружба народів», керівники якого на шляху до забезпечення інклюзивності. Звіт Дмитра Щebetюка, організатора проекту, розміщено після проведеного моніторингу Черкас, на офіційному сайті Доступно.UA. Також, організатором проекту Дмитром Щebetюком було презентовано проект «Гостер: Рейтинг доступності міст України», яким активісти Доступно.UA визначають найкомфортніші міста України. Проект здійснюється за підтримки Фонду прав людини Посольства Королівства Нідерланди в Україні.

На сьогодні, провівши аналіз результатів моніторингів, наведемо основні системні проблеми доступності:

1. Недотримання ДБН (побудови пандусів, облаштованих пішохідних

доріжок, обладнаних автостоянок тощо).

2. Практика посилення адміністративної відповідальності та введення системи штрафів для проєктувальників, підрядників, власників зданих в експлуатацію об'єктів за невиконання необхідних ДБН.
3. Включення в умови видачі дозвільних документів і ліцензій вимоги до суб'єктів господарської діяльності пунктів про обов'язкову наявність умов доступності для людей з інвалідністю до об'єктів ведення бізнесу в таких видах діяльності: банківська діяльність, роздрібний продаж продуктів, роздрібний продаж промислових товарів, діяльність у сфері громадського харчування, готельна сфера, перукарські послуги, нотаріальні послуги, юридичні послуги, медичні послуги, а також діяльність кінотеатрів.

Для узагальнення досвіду моніторингу доступності, зазначимо, що не вистачає збалансованої системи державного та громадського контролю, а саме контролю за кінцевим виконанням усіх учасників процесу своїх зобов'язань. Без належного контролю з боку найбільш зацікавлених у цих процесах учасників, а саме громадських організацій людей з інвалідністю, чинна система працює із грубими порушеннями.

Комплексна доступність об'єкта – це не тільки пандус, це, як мінімум, три критерії: обладнана спеціальним місцем для особи з інвалідністю автостоянка, територія, яка прилягає до неї, вхід до приміщення. Зауважимо: не тільки пандус, а цілий вхід, до якого належить і нормативна ширина отвору дверей, і необхідна висота порогів, не кажучи вже про доступність внутрішньої частини приміщення. Розв'язання проблеми щодо комплексної доступності об'єкта в повному обсязі залежить від діяльності громадських організацій, що опікуються проблемами людей з інвалідністю. Саме люди з інвалідністю повною мірою розуміють усю гостроту цього питання і, що найважливіше, знають, як правильно розв'язувати конкретні завдання із формування комплексної доступності. Громадські організації зобов'язані контролювати всю інфраструктурну діяльність у своїх містах, проводити експертизу планів створення і реконструкцій площ, вулиць, доріг, стадіонів, набережних і пляжів тощо. Законодавство не перешкоджає такій громадській діяльності. Останнім часом з'являється тенденція, де представники місцевих органів влади самі закликають організації людей з інвалідністю до експертної участі в реконструкціях з метою створити «якісну» доступність.

У статті здійснено теоретичне узагальнення розв'язання актуального завдання, що полягає у нормативно-правовому забезпеченні соціальної роботи з людьми з інвалідністю та дослідженні стану безбар'єрного середовища. Також проаналізовано ефективність державної соціальної політики щодо захисту прав людей з інвалідністю. Особливу увагу звернено на проблему працевлаштування осіб з інвалідністю та окреслено позитивний досвід у розв'язанні цього питання. Також встановлено, що до цього часу не проведено модернізацію чинної системи соціального захисту та не розширено спектр надання соціальних послуг недержавним сектором. На рівні держави залишається сталою практика щодо невиключення осіб з інвалідністю до формування соціальної політики.

Правове поле з питання організації доступності хоча й містить багато позитивних кроків, але є переважно декларативним, воно не забезпечене матеріальними ресурсами та механізмами управлінського впровадження.

Подальшого вивчення потребує проблема реалізації положень міжнародних актів про права осіб з інвалідністю в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_427 (дата звернення: 23.11.2019).
2. Державні будівельні норми: ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій», ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти» та ДБН В.2.3-5:2018 «Вулиці та дороги населених пунктів». *Інформаційний бюлетень Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України*. 2018. № 5. URL: <https://dreamdim.ua/ru/hovimistobudivni-dbn-planuvannya-i-zabudova-terytorij-vulytsi-ta-dorogy-naselenyh-punktiv-zaklady-osvity/> (дата звернення: 23.11.2019).
3. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з інвалідністю: метод. посіб., 5-е вид. (доповнене). К., 2012. 88 с. URL: https://issuu.com/nard/docs/dostupnist_do_objektiv (дата звернення: 23.11.2019).
4. Дрюма О. Безбар'єрне середовище для людей з інвалідністю в Україні: п'ять основних проблем. URL: https://www.irf.ua/bezbarerne_seredovische_dlya_lyudey_z_invalidnistyu_v_ukraini_ryat_osnovnikh_problem/ (дата звернення: 23.11.2019).
5. Забезпечення доступності споруд для людей з інвалідністю. *Експертний центр з універсального дизайну в Україні*. URL: <http://ud.org.ua/ud-hu> (дата звернення: 23.11.2019).
6. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 року № 687-XIV. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14> (дата звернення: 23.11.2019).
7. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14.10.1994 № 208/94-ВР. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.11.2019).
8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 23.11.2019).
9. Права людей з інвалідністю. *Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khp.org/index.php?id=1362660945> (дата звернення: 23.11.2019).
10. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 23.11.2019).
11. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 р. № 706. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF/page> (дата звернення: 23.11.2019).
12. Актуалізовано АТО. Українські міста для всіх чи тільки для обраних? *Універсальний дизайн*. URL: <http://ud.org.ua/statti/75-aktualizovano-ato-ukrajinski-mista-dlya-vsikh-chi-tilki-dlya-obranikh> (дата звернення: 23.11.2019).
13. Універсальний дизайн: офіційний вебсайт. URL: <http://ud.org.ua/> (дата звернення: 23.11.2019).
14. Урядовий портал: єдиний вебпортал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/> (дата звернення: 23.11.2019).

REFERENCES

1. Vsesvitnia prohrama dii stosovno invalidiv. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_427 [in Ukrainian].
2. Derzhavni budivelni normy: DBN B.2.2-12:2018 «Planuvannya i zabudova terytorii», DBN V.2.2-3:2018 «Budynky i sporudy. Zakladyosvity» ta DBN V.2.3-5:2018 «Vulytsi ta dorohy naselenykh punktiv». (2018). *Informatsiinyi biuleten Ministerstva rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-*

- komunalnoho hospodarstva Ukrainy*, 5. URL: <https://dreamdim.ua/ru/hovi-mistobudivni-dbn-planuvannya-i-zabudova-terytorij-vulytsi-ta-dorogy-naselenyh-punktiv-zaklady-osvity/> [in Ukrainian].
3. Dostupnist do ob'ektiv zhytlovoho ta hromadskoho pryznachennia dlia liudei z invalidnistiu. (2012). Kyiv. URL: https://issuu.com/napd/docs/dostupnist_do_objektiv [in Ukrainian].
  4. Driuma O. Bezbar'ierne seredovyshe dlia liudei z invalidnistiu v Ukraini: p'iat osnovnykh problem. URL: https://www.irf.ua/bezbarerne_seredovische_dlya_lyudey_z_invalidnistyu_v_ukraini_pyat_osnovnykh_problem/ [in Ukrainian].
  5. Zabezpechennia dostupnosti sporud dlia liudei z invalidnistiu. Ekspertnyi tsentr z universalnoho dyzainu v Ukraini. URL: <http://ud.org.ua/ud-hu> [in Ukrainian].
  6. Pro arkhitekturnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 20 travnia 1999 roku N 687-XIV. *Verkhovna Rada Ukrainy: Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14> [in Ukrainian].
  7. Pro vidpovidalnist za pravoporushennia u sferi mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 14.10.1994 N 208/94-VR. *Verkhovna Rada Ukrainy: Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
  8. Pro osnovy sotsialni zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.03.1991 N 875-XII. *Verkhovna Rada Ukrainy: Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> [in Ukrainian].
  9. Prava liudei z invalidnistiu. Prava Liudyny v Ukraini. Informatsiinyi portal Kharkivskoi pravozakhysnoi hrupy. URL: <http://khp.org/index.php?id=1362660945> [in Ukrainian].
  10. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu vid 13.12.2006. *Verkhovna Rada Ukrainy: Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 [in Ukrainian].
  11. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy «Natsionalnyi plan dii z realizatsii Konventsii pro prava osib z invalidnistiu» na period do 2020 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 serpnia 2012 N 706. *Verkhovna Rada Ukrainy: Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF/page> [in Ukrainian].
  12. Aktualizovano ATO. Ukrainski mista dlia vsikh chy tilky dlia obranykh? Universalnyi dyzain. URL: <http://ud.org.ua/statti/75-aktualizovano-ato-ukrajinski-mista-dlya-vsikh-chi-tilki-dlya-obranikh> [in Ukrainian].
  13. Universalnyi dyzain: ofitsiinyi veb-sait. URL: <http://ud.org.ua/> [in Ukrainian].
  14. Uriadovyi portal: yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/> [in Ukrainian].